

УДК 811.161.2'243'26

ДІАЛОГ КУЛЬТУР І КУЛЬТУРА ДІАЛОГУ

Зоряна Мацюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1, кімн. 233, 79602 Львів, Україна
тел.:(032) 239 43 55
ел. пошта: sora.km@gmail.com*

Прорецензовано посібник з української мови для поляків, які володіють українською мовою на рівні С1. Відзначено новизну навчального видання, привернуто увагу до його комунікативної спрямованості, структури, змістового наповнення, місця та ролі в забезпеченні високої культури діалогу України і Польщі.

Ключові слова: навчальний посібник, види мовленнєвої діяльності, комунікативна тема, модуль, типи завдань.

Українська лінгводидактика збагатилася посібником нового типу для навчання польськомовних слухачів [2]. Про «новизну» посібника свідчить назва «Україна – Польща. Dialog kultur», яка орієнтує користувача на тематичне багатство в межах двох споріднених культур та мовне оформлення текстів двома мовами – українською і польською. Таке поєднання мов і культур стало можливим завдяки спільним зусиллям досвідчених українських та польських фахівців Олександри Антонів, Олени Синчак, Світлани Романюк та їхньої співпраці зі Школою східних мов Варшавського університету «Мови і культури світу».

Посібник призначений для вивчення української мови на рівні С1. Це означає, що мовець уже володіє достатнім запасом слів різних сфер суспільного життя, зокрема наукової, навчальної, професійної, політичної та культурної. Рецензоване навчальне видання, створене на основі комунікативного підходу до викладу матеріалу, зорієнтоване на поглиблення фактичних знань про явища української та польської культури, розвиток мовленнєвих умінь і навичок. Пропонуючи іноземцеві велику кількість і розмаїття тем, автори вважають, що зможуть ввести слухача «в культурно-мовний образ України» і допоможуть усвідомити його специфіку [1 : 3]. З цією метою в посібнику вміщено публіцистичні або науково-популярні тексти, а також тексти польською мовою аналогічної тематики. Для забезпечення високої культури діалогу України і Польщі у різних сферах культурного життя обох країн автори посібника обрали персонажами українських текстів переважно відомих жінок-українок, а польських – відомих чоловіків Польщі, наприклад: *Юлія Тимошенко і Збігнев Бжежінський, княгиня Ольга і Казимир Ягеллончик, Леся Українка і Ярослав Івашкевич, Марія Приймаченко і Єжи Новосільський, Оксана Караванська і Мачей Зень, Алла Мазур і Томаш Ліс, Яна Клочкова і Роберт Кубіца, Гайді Стефанишин-Пайпер і Міколай Копернік, Олена Казимирчак-Полонська і Фрідріх Кекуле та Лешек Бальцерович.* Такі паралелі не є абсолютними, однак персоналії знаменитих людей України та Польщі обрано з максимальним урахуванням їхнього вкладу в духовну скарбницю свого народу, пор.: *Сергій Параджанов і Анджей Вайда.*

Навчальний матеріал посібника розподілено на 12 модулів, кожен із яких містить комунікативну тему, роботу над якою організовано за п'ятьма рубриками: **читання, слухання, говоріння, письмо, переклад**. Таким чином, опрацювання кожної із 12 комунікативних тем (політика, історія, література, музика, театр, кіно, малярство, мода, телебачення, спорт, космос, наука) відбувається крізь призму чотирьох основних видів мовленнєвої діяльності (читання, слухання, говоріння, письмо) і перекладацьких умінь та навичок.

Запропонована у межах кожного модуля послідовність виконання завдань за видами мовленнєвої діяльності читання → слухання → говоріння → письмо, на нашу думку, є методично вмотивованою. Опрацювавши текстову частину модуля, іноземний слухач має змогу прослухати тематично близький аудіотекст, а далі творити оригінальні висловлювання у формі монологу чи діалогу відповідно до комунікативних завдань, наприклад: *підготуйтеся до дискусії чи розмови на одну із запропонованих тем; говоріть компліменти; розкажіть смішну історію, яка трапилася з вами* та ін.

Залежно від специфіки змісту навчальних матеріалів та комунікативної теми послідовність видів мовленнєвої діяльності може змінюватися, про що зазначено на початку теми, напр.: **Модуль 4. Комунікативна тема «Музика»: Читання – текст «Океан Ельзи»; Говоріння – теми для обговорення «Музика в моєму житті» та «Музика, яка лікує»; Аудіювання – пісні українських і польських виконавців; Письмо – привітання з нагоди свят, резюме**. Щоправда, варто послідовно дотримуватися однієї назви виду мовленнєвої діяльності, наприклад, *Слухання*, а не *Аудіювання*.

У посібнику продемонстровано можливість взаємозв'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності. Завдання *«підготуйтеся до дискусії і запишіть свої думки щодо теми дискусії»* передбачають інтеграцію говоріння і письма. Читання тексту Лесі Українки *«Твої листи пахнуть зів'ялими трояндами»* добре узгоджується з письмовим завданням *«Напишіть коханому (коханій) валентинку»* та завданням, спрямованим на розвиток навичок говоріння: *«Переконайте друга прочитати твір Лесі Українки»*.

У межах кожного виду мовленнєвої діяльності та змістової частини *«Переклад»* вміщено велику кількість різноманітних вправ і завдань, призначених для формування та розвитку мовленнєвих умінь та навичок засобами як української, так і польської мов.

Читання представлено в посібнику як роботу з оригінальним українським текстом відповідної тематики та системою дотекстових і післятекстових завдань. Читанню тексту передують словник, у якому вміщено нові або потенційно незрозумілі іноземному слухачеві слова та вислови, а саме: застаріла лексика (*сей, всею*); рідковживані слова (*невідмінно*); розмовна лексика (*жалувати*); слова, вжиті в переносному значенні (*мучити, тьмарити*). У словнику може бути конкретизовано лексичне значення багатозначних слів, з якими вони функціонують у тексті, напр.: *палити* «у тексті дуже хвилювати, мучити», *пріймати* «у тексті проходити крізь» та ін. До словника автори часто включають власне українські лексеми та фраземи на зразок: *цуратися, барвистий, нещадний, зачарований, вчинки і звільняти з-під варт* (тема «Політика»); *тризна, лазня, почасти, неозорий, спалахувати* (тема «Історія»); *чужина, невідборонно, вічувати, тремтіти, тьмарити і вражати серце, битись б землю, піти всією душею* (тема «Література») та ін.

Більшість завдань, запропонованих іноземному слухачеві після читання тексту, спрямовані на перевірку ступеня розуміння змісту тексту в цілому, окремих його частин і розвивають уміння поєднувати змістові частини тексту, визначати їхню послідовність тощо, напр.: *доповніть речення одним чи кількома із запропонованих*

варіантів; підтвердіть (+) або заперечте (-); поясніть значення підкресленого слова (фразеологізму) або поясніть, що означає виділений фрагмент; заповніть пропуски; завершіть речення або поєднайте частини речення.

Незначну частину післятекстових завдань становлять такі, що пов'язані зі знанням граматичного матеріалу, напр.: виберіть речення, які містять пасивний стан; поєднайте прикметник з відповідним іменником; особливостей семантики чи словотвірної структури слів, напр.: доберіть синоніми; назвіть жінку, додаючи відповідні суфікси до іменників чоловічого роду; назвіть осіб чоловічої та жіночої статі, які займаються певним видом спорту та ін. Мовним матеріалом до таких завдань можуть слугувати слова і вислови, взяті не безпосередньо з тексту, призначеного для читання, однак тематично з ним споріднені.

Слухання. Рецензований посібник містить диск, на якому записано тексти, призначені для сприймання на слух. Їхній зміст переважно відповідає комунікативній темі і служить своєрідним доповненням до інформації, яку іноземний слухач отримує із текстів для читання. Жанрове багатство аудіотекстів (оповідання, легенда, пісня, розмова, сюжет із випуску новин, лекція) забезпечує максимальне наближення до реальних умов спілкування і розвитку відчуття живого мовлення – монологічного та діалогічного. В умовах відсутності україномовного середовища аудіоматеріали стають особливо важливим елементом процесу навчання. Техніка запису, якість звучання аудіотекстів сприяє розвитку слухо-вимовних навичок, а дублювання їх також у графічному вигляді у розділі «Тексти для аудіювання» дає можливість іноземному слухачеві поєднати слухання з читанням та говорінням і в такий спосіб удосконалити власну вимову, порівнювати її з нормативною, виробляти відповідний темп мовлення, робити логічні наголоси, створювати інтонаційний малюнок українського усного мовлення.

Вміння слухати – це означає здатність розрізняти слова та розуміти їхнє значення. Для цього автори пропонують у розділі «Слухайте» завдання, які передбачають відповіді на питання за прослуханим текстом або заповнення пропусків словами у процесі слухання тексту. Складнішим для виконання в іншомовній аудиторії може виявитися завдання «На основі почутого заповнити мистецьку анкету Марії Приймаченко» (С. 104). Аудіотекст «Розмова з мистецтвознавцем», що має форму діалогу, міг би допомогти дати відповіді на питання про *мистецький напрям, кольори, тло, узор, мотиви* (С. 104), якби розмова з мистецтвознавцем велася навколо цих питань. Отже, іноземному слухачеві варто запропонувати це завдання перед прослуховуванням тексту.

На жаль, не всі типи завдань зорієнтовані на вироблення навичок сприймати текст на слух, напр.: доберіть синоніми до фразеологізму; утворіть від поданих дієслів пасивні дієприкметники минулого часу; замініть підкреслені слова синонімом; придумайте закінчення цієї історії та ін.

Говоріння. Один із авторів посібника О. Антонів відзначає, що «вправи на говоріння в курсі, на відміну від текстів закритої форми на читання та аудіювання, сформульовано як комунікативні завдання» [1 : 19]. Важливими для розвитку комунікативних умінь та навичок є завдання, які вимагають висловити власне бачення проблеми, сформулювати аргументи для підтвердження чи спростування якогось положення, напр.: висловіть свою думку стосовно фрази О. Караванської: «Поняття моди вже давно-давно перестало існувати, сьогодні існує поняття стилю»; подумайте і запишіть 5–7 аргументів: навіщо потрібні модельєри, якщо моди більше немає (комунікативна тема «Мода»); підготуйтеся до дискусії; виберіть одну із

запропонованих тем для дискусії «Чи повинен режисер фільму висловлювати свою громадянську позицію у творі? Яка функція фільмів: розважати глядача чи формувати морально-етичні ідеали?» (комунікативна тема «Кіно»). На рівні С 1 такі завдання іноземні слухачі виконують із великим задоволенням, оскільки мають можливість продемонструвати власний світогляд, культуру мислення, розуміння ситуації чи проблеми, а також порівняти специфіку вияву певного суспільного процесу чи явища у своїй країні, зокрема у Польщі.

Пропонуючи іноземному слухачеві «Вивчити техніки аргументації» (С. 19), автори посібника наводять приклади слів і висловів, які вживають у мовленні для висловлення важливості аргументів (*мусимо визнати; прикметно, що...; характерно, що...*) або черговості їх подання (*найперше; насамперед; насамкінець; загалом можна сказати*), однак це не є «техніки аргументації». Тому завдання на зразок «Навчіться висловлювати власний погляд» варто замінити проханням «Вивчіть (запам'ятайте) висловлювання, які допомагають виразити власний погляд».

Високий рівень володіння іноземною мовою передбачає знання різних вставних конструкцій, які в українській мові виконують оцінну функцію. Виробити вміння використовувати їх у мовленні допомагають завдання на зразок: *визначте, у котрому реченні правильно вжито вислів «так би мовити»; висловлюючи власний погляд, використовуйте фрази.*

Виконанню комунікативних завдань сприяють приклади, зокрема зразки текстів, у яких читач розповідає про своє враження від прочитаного твору Лесі Українки. Мовленнєвий зразок, що є обов'язковим елементом на початковому етапі навчання мови як іноземної, на рівні С 1 добре допомагає слухачеві створити міні-текст та реалізувати комунікативні наміри «розказати про свої емоції і власне захоплення твором» або «вказати на те, що дасть читання цього твору».

Письмо. У посібнику автори здійснили спробу узгодити завдання для письмової роботи зі змістом тексту, призначеного для читання або слухання. Наприклад, комунікативна тема «Політика» містить текст про Юлію Тимошенко-політика, а завдання для письма передбачає заповнення на основі тексту анкети Юлії Тимошенко (С. 16); комунікативна тема «Музика» вимагає від слухача заповнити пропуски (С. 68), тобто доповнити речення інформацією з тексту «Океан Ельзи». Такий зв'язок завдань для письма з текстом забезпечує цілісність комунікативної теми і сприяє запам'ятовуванню визначеного матеріалу.

Звичайно, можна зрозуміти намагання авторів посібника вийти за межі комунікативної теми, розширити тематику текстів і наблизити письмові завдання до реальних життєвих ситуацій спілкування. Наприклад, після опрацювання тексту «Твої листи пахнуть зів'ялими трояндами» (комунікативна тема «Література») запропоновано написати коханій (коханому) валентинку. Наведено зразки текстів валентинок. На наш погляд, ліричний мотив, навіяний текстом, можна було б реалізувати через залучення реалій, що є ближчими обом культурам, наприклад: «Напишіть лист коханій людині».

Заслужує на увагу завдання «Напишіть відгук про театральну виставу» (С. 79). Виконати таке серйозне завдання допомагає вміщений у вправі план відгуку, приклад відгуку та типові для відгуку мовні конструкції. Подібним є завдання «Використовуючи подані словосполучення, напишіть невелику розповідь про кіно» (С. 92). Запропоновані для використання у розповіді конструкції орієнтують слухача на фестивальний чудовий фільм (*премія на кінофестивалі, чудові актори, позитивні емоції*), а також спонукають урізноманітнювати лексику словами-синонімами,

наприклад, *фільм, твір кінематографії, анімаційна стрічка*. Якнайповніше реалізувати письмове завдання допомагають попередні вправи, орієнтовані на розвиток навичок читання та горіння, зокрема робота зі словником до тексту «Параджанов Сергій Йосипович»; завдання встановити відповідність між словом і його значенням або згрупувати назви осіб і найменування приміщень (С. 90). Кожна із вправ містить велику кількість слів, які відповідають комунікативній темі, напр.: *актор, режисер, фільм, кіностудія, монтаж, стрічка, кіноекран, кадр, ефір, колаж, кіноматографіст, оператор, кіноман, кінознавець* та ін. Невеликий ігровий елемент (С. 91) – складання кросворду – сприяє психічному розвантаженню, допомагає іноземному слухачеві налаштуватися на інший вид мовленнєвої діяльності.

На рівні сучасних технологій, які розширюють шляхи пошуку інформації та допомагають іноземному слухачеві збагатитися новими враженнями, у посібнику сформульовано письмові завдання із залученням електронних адрес, наприклад: шукайте любовну лірику Лесі Українки (С. 54); перегляньте картини художниці Марії Приймаченко (С. 104); подивіться фотографії, зроблені під час показів колекції модельєри Оксани Караванської (С. 115).

Практика навчання показує, що після ознайомлення з творами Лесі Українки, перегляду картин, фотографій через мережу Інтернет слухачі з великим задоволенням «переконують» друга прочитати твори Лесі Українки (С. 54), «записують» свої враження від побачених картин Марії Приймаченко у щоденнику (С. 104) або «пишуть» статтю в молодіжний часопис про якусь із колекцій Оксани Караванської (С. 115).

Переклад. Для увиразнення специфіки культурно-мовного образу України у посібнику вміщено оригінальні тексти аналогічної тематики польською мовою, призначені для читання, переказу та перекладу з польської мови на українську і навпаки. У процесі роботи над текстом слухачі мають змогу порівнювати особливості відтворення власних назв обома мовами, відомих гасел, особливості побудови синтаксичних конструкцій, типових для текстів наукових робіт, рефератів, рецензій, проектів, реклами, а також вчать укладати перекладні словники та розвивають навички письма. Польські тексти є настільки цікавими і змістовними, що викликають природне бажання поляків поділитися інформацією з українцями, вести дискусію на тему, порушену в тексті, висловлювати та аргументувати власні погляди. Наприклад, ознайомлення з анонсом щорічного Фестивалю науки в Польщі (С. 176) викликало в польськомовних аспірантів бажання організувати зустріч молодих науковців Польщі та України задля створення спільних проектів у різних галузях економіки, політики, культури. Такий результат демонструє реальні можливості впливу навчання мови на свідомість і поведінку іноземного слухача і свідчить про високу психолого-педагогічну і методичну майстерність авторів посібника.

Щодо ілюстрацій, художнього оформлення та використання кольорів, шрифтів тощо, то їх можна оцінити в категоріях естетичності, поміркованості, продуманості та методичної доцільності. Саме таким, на нашу думку, має бути сучасний посібник, який і навчає, і збагачує духовно, і розширює світогляд, і дає естетичне задоволення. Для зручності хіба що в межах Модулів можна було б на полях парних сторінок зазначати номер модуля, а на непарних подавати назву комунікативної теми.

Посібник «Україна – Польща. Dialog kultur» – це прекрасне джерело культурологічної інформації, засіб збагачення тематично орієнтованою лексикою та фразеологією, інструмент поглиблення знань граматичних одиниць та явищ, розвитку мовленнєвих навичок. Він є важливим складником навчального комплексу і в

поєднанні з іншими засобами (книги для читання, практичний курс граматики, словники, розмовники та інші) сприяє формуванню мовної, мовленнєвої та комунікативної компетенцій іноземного слухача, зокрема того, для якого рідною мовою є польська.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Антонів О. В.* На перехресті мови і культури: урок української мови як іноземної / Олександра Антонів // Українська мова у світі. – Львів, 2012. – С. 17–21.
2. *Oleksandra Antoniw.* Україна – Польща. Dialog kultur: Podręcznik do nauki języka ukraińskiego / O Aleksandra Antoniw, Switłana Romaniuk, Ołena Synchak. – Warszawa, 2014. – 194 s.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2015

доопрацьована 22.02.2015

прийнята до друку 23.03.2015

DIALOGUE OF CULTURES AND CULTURE OF DIALOGUE

Zoriana Matsiuk

*Lviv Ivan Franko National University
Department of Applied Linguistics,
1 Universitetska St., room 233, 79000 Lviv, Ukraine
tel.: (032) 239 43 55
e-mail: sora.km@gmail.com*

The textbook «Ukraine - Poland. Dialog kultur» (by Alexandra Antoniv, Olena Synchak, Svitlana Romaniuk) it is a new type of educational publications intended for Polish audience of C1 knowledge level. Created on the basis of the communicative approach of the material presentation, the manual is focused on raising awareness about the phenomenon of Ukrainian and Polish culture, development of speech skills. While offering to a foreigner large number and variety of topics, the authors aim to introduce the audience to the cultural and linguistic image of Ukraine and to help to realize its specificity. To this end, the manual contains journalistic and popular science texts on Ukrainian and Polish languages.

All material from the handbook is divided into 12 modules. Each of these modules contains communicative topic on which work is organized in five rubrics: reading, listening, speaking, writing, translation. Thus, while studying all communicative theme (politics, history, literature, music, theater, cinema, painting, fashion, television, sports, space, and science) four main types of speech activities (reading, listening, speaking, and writing) and translation skills are used.

In our opinion, the sequence of tasks by type of speech activities within each module is methodically motivated: listening → reading → speaking → writing. Upon learning a text part of a module, foreign listener can hear thematically close audiotext and then create original expressions in the form of a monologue or dialogue according to communicative problems.

Key words: textbook, types of speech, communicative theme, module, task types.